

<https://doi.org/10.31861/pytlit2020.102.112>

УДК 821.111(73)'06-31 Сто.09

ФІГУРА „ВИКЛАДАЧ-ПИСЬМЕННИК” ЗА ДЖ. ВІЛЬЯМСОМ: РОМАН „СТОУНЕР”

Катерина Федорівна Калинич

orcid.org/0000-0002-8263-6322

k.kalynych@chnu.edu.ua

Аспірантка

*Кафедра зарубіжної літератури, теорії літератури та слов'янської філології
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Вул. Коцюбинського, 2, 58002, м. Чернівці, Україна*

Анотація. Досліджено реалізацію парадигми „викладач = письменник” в інтерпретації американського викладача та письменника Джона Вільямса. Порівняння біографії автора з образом головного персонажа роману „Стоунер” (1965) виявило, що протагоніст є прототипом літератора. Разом з еволюцією професійного розвитку головного героя Вільяма Стоунера простежено удосконалення ним методики викладання, відтворене на сторінках роману. Увага читача логічно спрямовується на головні проблеми: тему війни та місію університету. Показано, як політичні події (Перша та Друга світові війни) послідовно відбивалися на функціонуванні вишу, безпосередньо впливаючи на поведінку студентства. Автор висуває власну концепцію справжньої природи академічного закладу, окреслюючи три моделі університету. Перша – „модель Стоунера” – відтворює закритий заклад, що згруповує обраних людей для втілення ідеальних концепцій наукової діяльності; друга – „модель Фінча” – демонструє відкриту установу, яка реалізує навчальну та духовну діяльність за відповідну винагороду; третя – „модель Мастерса” – передбачає університет як притулок для некомпетентних людей та нереалізованих особистостей похилого віку. Висновується думка про модель „ідеальної освіти”, яка для кожної епохи має бути специфічною. Зокрема, як свідчить роман Дж. Вільямса, нові реалії вимагають від університету оновлення концептів і пріоритетів, брак

чого, у свою чергу, аргументує логіку конфлікту між минулим і теперішнім, із чим систематично має справу персонаж Вільям Стоунер, вочевидь повторюючи досвід самого автора.

Ключові слова: місія університету; письменник; викладач; вищий навчальний заклад; методика викладання; Джон Вільямс; „модель Стоунера”.

Одним із головних обов’язків викладачів у ВНЗ, крім викладання і підготовки фахівців, є наукова праця – проведення експериментів, дослідницькі розвідки, написання відповідних статей та монографій. Однак маємо численні приклади того, що дехто з них зумів сказати своє слово не лише на науковій ниві, а й у літературі. Приміром, викладач Болонського університету, Умберто Еко (1932–2016), що здобув популярність не лише через свій добре продуманий курс із семіотики, на якому студентство вивчало культурний контекст мови, декодування медіаобразів, шифрування власних думок за допомогою різних способів медіа-маніпуляції (Batu 2012), але й завдяки своїм широковідомим романам „Ім’я рози” (1980), „Маятник Фуко” (1988), „Острів напередодні” (1994) та ін.

До аналогічного ряду відомих письменників-викладачів також належать(-али) Салман Рушді (1947) – почесний професор факультету англійської мови університету Еморі, лауреат Букерівської премії (роман „Опівнічні діти”, 1981); Джонатан Сафран Фоер (1977) – викладач письменницької майстерності в Нью-Йоркському університеті, автор численних бестселерів („Все ясно”, 2002; „Страшенно голосно і неймовірно близько”, 2005; „Поїдання тварин, або М’ясо”, 2009 та ін.); Майкл Каннінгем (1952) – професор Єльського університету, викладач англійської мови і письменницької майстерності, лауреат Пулітцерівської премії за художню літературу і Фолкнерівської нагороди (1999) за роман „Години” (1998); Амос Оз (1939–2018) – викладач єврейської літератури в університеті імені Бен-Гуріона в Беєр-Шева, ізраїльський романіст; Тобіас Вульф (1945) – викладач англійської мови та письменницької майстерності у Стенфордському університеті, майстер короткої прози; Тоні Моррісон (1931–2019) – професорка гуманітарних наук Принстонського університету,

лауреатка Нобелівської премії з літератури (1993), лауреатка Пулітцерівської премії за художню книгу 1988 р. (роман „Кохана”, 1987); Террі Пратчетт (1948–2015) – викладач письменницької майстерності в Трініті-коледжі в Дубліні, фантаст-сатирик; Орхан Памук (1952) – професор порівняльної літератури Колумбійського університету, лауреат Нобелівської премії з літератури (2006); Ендрю Моушн (1952) – викладач письменницької майстерності в університеті Східної Англії, лауреат національної премії в жанрі поезії та багато ін. (Baty 2012). Деякі з них цікаві й власним підходом до викладання.

Так, методика курсу „Неймовірне письменство” Джонатана Сафрана Фоєра характерна тим, що створює для слухачів своєрідні умови для написання „локальних історій”: один зі студентів повинен придумати любовні листи, сидячи у Вашингтон-парку, тоді як інший – соціальну драму в одному з міських кафе. У такий спосіб студент практикує сам процес створення тексту, стикається з інтелектуальними труднощами і знаходить способи їх подолання. Цікавий також досвід Тоні Моррісон, яка у Принстонському університеті відкрила спеціальну майстерню, де студенти різного фаху мали змогу співпрацювати з професіоналами, об’єднуючись у незвичні пари (наприклад, студент хореограф – інженер, студент політолог – архітектор тощо), їхня співпраця завершувалася створенням власного першокласного проєкту (Baty 2012).

Зустрічаються також письменники-викладачі, які, будучи очевидцями університетських реалій, висвітлюють у своїх творах нагальні проблеми вишу. Так, у 1950–60-х рр., презентуючи подекуди іронічно-сатиричний підтекст, виникає піджанр університетського роману (*campus novel*) (Анцыферова 2008). В цьому плані до ряду креативних викладачів належить, передусім, Джон Едвард Вільямс (1922–1994), хоча літературний доробок письменника-викладача порівняно незначний – п’ять романів, останній з яких залишився незавершеним. Заслуговує на увагу третій з його романів – „Стоунер” (1965), де розкривається драматична історія становлення персонажа як викладача, його непросте соціальне становище, залежність університету від громадських запитів суспільства, хиткість мети гуманітарної освіти як такої. В передмові роману автор попереджує:

Ця книга присвячена моїм друзям і колишнім колегам із кафедри англійської мови і літератури в Університеті Міссурі. Вони одразу ж розпізнають: це – художній твір, що жоден персонаж, зображений у ньому, не змальований із жодної особи, живої чи покійної, і що жодна подія не має відповідника в реальності, яку ми знали в Університеті Міссурі. Вони також усвідомлять, що я дозволив собі певні вільності, – як фізичні, так й історичні, з Університетом Міссурі, тож урешті-решт він також є вигаданим місцем (Вільямс 2019: с. 6).

Утім у творі простежується багато автобіографічних елементів. Так, протагоніст Вільям Стоунер (ім'я суголосне авторському *Вільямс*) – скромний хлопчик із фермерської родини. Єдина дитина батьків, Вільям зобов'язаний був весь час допомагати сім'ї по господарству. Безпристрасне хлоп'я все робило механічно, навіть „у школі він виконував уроки, ніби обов'язки, тільки менш виснажливі, ніж ті, що на фермі” (Вільямс 2019: с. 7). Згодом батько вирішив віддати Віла в університет навчатися сільському господарству, що було для хлопця в певному сенсі порятунком. Не вирізняючись особливим хистом і зацікавленістю в предметах, хлопець показував посередні успіхи:

Він виконував свою роботу в університеті так само, як виконував свою роботу на фермі: ретельно, сумлінно, без насолоди або страждань. Наприкінці першого року його середній бал був гірше, ніж „добре”; він був задоволений тим, що не пас задніх, і не переймався тим, що не був відмінником. Він знав, що навчився тих речей, яких раніше не знав, але для нього це означало лише те, що і наступного року він може зробити так само добре, як це було першого (Вільямс 2019: с. 14–15).

Важливим моментом роману постає типологічний епізод „перезавантаження” студента, який нарешті відчув смак до науки. Переломний етап у житті Стоунера наступив саме на другому курсі університету, коли за навчальним планом програми з сільського господарства передбачалося вивчення двох базових дисциплін – хімії ґрунтів та семестрового огляду англійської літератури. Якщо курс із хімії ґрунтів не викликав у студента особливого захоплення,

то „обов’язковий огляд англійської літератури схвилював і здивував його: нічого подібного з ним раніше не траплялося” (Вільямс 2019: с. 16). Зокрема, під час вивчення творчості В. Шекспіра викладач з літератури Арчер Слоун зосередився на 73-му сонеті. Декламуючи його аудиторії, зупинився на останніх рядках (This thou perceiv’st, which makes thy love more strong, To love that well which thou must leave ere long / в перекладі Д. Павличка: ...І дужче любиш ти / Того, хто мусить скоро відійти). Звертаючись до Вільяма із запитанням про їхнє значення, викладач нашттовхнувся на мовчанку, позаяк юнак зніжковів перед словами великого барда. Можливо, вибір сонета саме із циклу про старіння та смерть мав за мету акцентувати увагу на швидкоплинності життя, на необхідності пошуку істини в самому собі, пошуку власного призначення. Саме тому

в другому семестрі цього навчального року Вільям Стоунер кинув фундаментальні наукові курси й слідом перервав навчання в сільськогосподарській школі; натомість вибрав вступні курси з філософії та античної історії і два курси з англійської літератури (Вільямс 2019: с. 21).

Ще у праці „Про майбутнє наших освітніх установ” (1872) Фрідріх Ніцше відзначав, що секрет освіченості криється в тому, що безліч людей прагне до освіти і працює для неї (Ніцше 2013: с. 357). Таке дещо романтизоване автором фанатичне прагнення до знань читач помічає й у Вільяма Стоунера: добре володіння грецької та латини, щоб мати змогу читати тексти в оригіналі; брак сну, втомлені червоні очі від прочитаних текстів – типові „проблеми”, з якими стикається кожен успішний студент-філолог. Однак підкреслимо, що лише література захопила студента, тільки вона пробуджує думку протагоніста, мотивує рухатись вперед, вивчати якомога більше і докладати зусиль для значущого результату, інколи навіть затьмарюючи реальність.

Тристан та незаплямована Ізольда проходили перед ним; Паоло й Франческа кружляли в палаючій темряві; обличчя Олени та блискучого Паріса, нажахані наслідками, впливали з мороку. І він був поруч з ними так, як ніколи не міг бути зі своїми товаришами (Вільямс 2019: с. 21).

Старання Віла не залишилися непоміченими, і досвідчений викладач Арчер Слоун напророкував йому викладацьку діяльність, запропонувавши після бакалаврату отримати ступінь магістра гуманітарних наук, а згодом – викладати й працювати над дисертацією. Таким чином, досягнувши значні інтелектуальні та культурні цінності, Вільям Стоунер спромігся піднятися по соціальних щаблях і став викладачем університету Міссурі.

Однак університетська реальність, з якою зіштовхується молодий викладач, виявилась інакшою. Читаючи основи граматики та проводячи практичні заняття в різноманітних групах, Вільям у методичному плані все виконував бездоганно, позаяк з великою відповідальністю й значним ентузіазмом ставився до підготовки до занять.

У простих практичних вправах, які він складав для своїх студентів, він бачив можливості та красу прози й очікував на той момент, як буде розважати студентів відчуттям того, що він зрозумів (Вільямс 2019: с. 36).

Проте на початках Стоунер також зіштовхнувся з проблемою багатьох молодих викладачів – брак досвіду, через який важко було розкривати реальну глибину свого предмета. На сторінках роману послідовно відтворюється алгоритм формування викладацької майстерності. Так, розпочавши заняття з методично правильних дій – після формальних моментів (пояснення суті свого курсу, ознайомлення з планом дій на семестр, перевірка присутніх тощо) – Вільям на початку викладання помічає за собою багато недоліків: невиразний голос, який переказує матеріали; беземоційна подача інформації; невміння розповісти навіть те, що дуже ґрунтовно засвоїв.

Крім того, для викладача вищої школи США пріоритетним напрямком роботи завжди залишалася саме наукова діяльність, а не викладання. Академічне визнання, кар'єрний зріст або інші фінансові винагороди безпосередньо залежали не від якості викладеного матеріалу, а виключно від наукових досягнень викладача, як це акцентує Я. Бельмаз (Бельмаз 2010). Тому зрозуміло, що для Стоунера головним було просування не лише

у викладацькому, а й у науковому плані. Дослідження, пов’язані із впливом класичної традиції на середньовічну англійську лірику, приносили йому неабияке задоволення. Так, після написання своєї дисертації Вільям не втрачає наукового азарту і вирішує не виходити з теми:

Він прочитав її і вирішив, що вона розумно написана. Трішки наляканий своїм судженням, він подумав про те, щоб переробити її в книгу. Хоча він знову викладав протягом всієї літньої сесії, він перечитав більшість текстів, які використав, і почав розширювати своє дослідження. В кінці січня він вирішив, що книга була можливою; до ранньої весни він зробив достатньо, щоб написати перші пробні сторінки (Вільямс 2019: с. 106).

Попри те, що ця книга належно не задовольняла автора, саме вона принесла Стоунеру омріяне підвищення до посади доцента на постійній основі. Крім того, далі відбуваються зміни і у викладацькій діяльності Вілла. З часом Арчер Слоун передає йому свій оглядовий курс з англійської літератури, тому майже весь час „він навчався і писав, коли не готувався до заняття, оцінював роботи або читав дисертації. З часом він сподівався здобути собі репутацію як науковця, так і вчителя” (Вільямс 2019: с. 130).

Традиційно, щоб допомогти студентам повніше розібратися з матеріалом та глибше обговорити питання, він давав консультації й на дому, наражаючись на неприємні сутички зі своєю дружиною (його шлюб взагалі виявився невдалим). Така методика допомагала йому ближче познайомитися з вихованцями як індивідами, налагодити взаємовідносини, а спудеям – краще засвоїти нові знання, розкрити всі нюанси пройденої теми, які викладач за браком часу не встигав артикулювати в аудиторії.

Для роботи вищівського рівня викладачеві завжди потрібно самовдосконалюватися, знайомитися й експериментувати з новими методами навчання, шукати якомога більше цікавої інформації, правильно її подавати, вміти зацікавити студентство своїм предметом, дослідженнями. Необхідна активна взаємодія, важливо навчити слухачів курсу не боятися мислити і головно – аналізувати свої помилки і намагатися їх виправляти. Як показують проведені нами різноманітні анкетування, для студентів важливо, щоб

викладач мав індивідуальний стиль викладання, використовував власну методику. На сторінках роману ми бачимо аналогічне: з часом адаптивні трансформації відбуваються й із протагоністом „Стоунера”. Вільям, особливо у молоді роки, вже будучи аспірантом і викладачем за сумісництвом, переважно залишався незадоволеним собою.

Він був готовий визнати, що не був хорошим учителем. Завжди, час від часу, коли з труднощами проводив свої перші заняття з англійської для першокурсників, він усвідомлював ту прогалину, що лежала між тим, що він відчував до предмета, і тим, що викладав у класі. Він сподівався, що час і досвід закриють цю прогалину; але так не сталося. Ті речі, які він тримав найглибше, були так само глибоко ним зароджені, коли він розповідав про них на заняттях; те, що було дуже важливим, засихало в його словах; а те, що найбільш торкало його, ставало холодним, коли він це проявляв. І усвідомлення своєї неадекватності так сильно його гнітило, що це відчуття ставало звичним, такою ж його частиною, як і похилені плечі (Вільямс 2019: с. 144).

Шлях Вільяма відбиває класичні стани будь-якого початкуючого лектора вишу. Однак ентузіазм, зацікавленість у своєму предметі, любов до викладацької діяльності, до вміння ділитись і розкривати іншим тонкощі англійської літератури розвіювали психологічні сумніви Стоунера. Він навчився спостерігати за самим собою, бачити себе очима студентів, що з розгорнутою компетенцією подається у тексті письменника Дж. Вільямса, який, звичайно, спирався на власний викладацький досвід:

...заїкався, жестикулював та ігнорував лекційні нотатки, якими зазвичай керувався під час промов. Спершу його турбували такі емоційні вибухи, ніби він робив занадто фамільярні припущення зі свого предмета, і він вибачався перед студентами; але коли вони почали підходити до нього після заняття і коли у своїх роботах почали демонструвати натяки на уяву і паростки несміливої любові, це спонукало його робити те, що його ніколи не вчили робити. Любов до літератури, до мови, до таємниці розуму й серця, що проявляється в дрібних, дивних і неочікуваних комбінаціях літер і слів, в найчорнішому і найхолоднішому друці – любов, яку він

ховав, наче вона була незаконною і небезпечною, він починав показувати, спершу боязко, а згодом сміливо, а пізніше – з гордістю (Вільямс 2019: с. 144).

Закономірно Вільям здобув авторитет, бажану популярність і повагу як викладач: студенти, які раніше не мали жодних занять у Стоунера, почали заходити на його лекції; його оглядові заняття з англійської літератури завжди збирали аншлаг, а аспірантський семінар з латинської традиції та літератури Відродження налічував стільки охочих, що викладачу доводилося відмовляти деяким з них. Згодом він стає одним із членів комісії усних аспірантських іспитів та захисту дисертацій, у нього з’являються власні аспіранти.

Зі знанням справи автор-науковець, на прикладі Вільяма Стоунера, висвітлює на сторінках роману навіть методичні тонкощі викладання предметів – його герой на висоті. Наприклад, розгорнуто змальовуючи проведення одного з аспірантських семінарів, автор методично акцентує, що протагоніст структурує свій курс так, щоб перша частина складалася з лекційного матеріалу, а друга – з доповідей студентів на відповідну тематику. Ефективність такого підходу до викладання зумовлена, насамперед, тим, що викладач має змогу перевірити отримані знання студентів, привчити їх до самостійної, а головне – наукової роботи, допомогти розібратись із проблемними питаннями та способами їх вирішення. Зрозуміло, що в опис автор вкладає власний досвід.

Зокрема, як ідеться у романі, вже перше заняття розпочинається з обговорення обсягу дисципліни і визначення більш продуктивних дій його подальшого проведення – ознайомлення і засвоєння середньовічної літературної латинської традиції крізь призму граматики, риторики та діалектики. Для викладача було важливим продемонструвати вплив цих мистецтв на людину пізнього Середньовіччя і Раннього Ренесансу, на формування самої літератури, пояснити, що граматика – це не лише механічне сполучення між собою частин мови, а й розуміння глибин матерії та форми поетичних образів, краса стилю тощо (Вільямс 2019: с. 170).

Викладацька діяльність висвітлюється й через образи студентського середовища, це обов’язковий чинник парадигми

„освіта”. Важливим моментом будь-якого заняття залишається, передусім, уміння утримувати увагу аудиторії. Часто, враховуючи її реакцію, щоб студентство трохи відпочило і змогло краще сфокусуватись на подальшому у складній темі, викладачі можуть вдаватися до жартів, прикладів із власного життя, проблемних питань тощо. Показовим у такому ракурсі видається своєрідний фідбек на пародійний кшталт сократівського методу: Чарльз Вокер (один з аспірантів професора Ломакса) під час лекції Вільяма дозволяє собі без належної поваги ставити провокаційні питання, піддаючи сумніву компетентність і вагу викладацького підходу до курсу. Тому для Вільяма Стоунера головним стає в такій ситуації втримувати увагу слухачів. Переконливо відповідаючи на надто інколи безглузді запитання Вокера і аргументуючи актуальність свого способу вивчення латинської літератури, викладач настільки захоплює увагу слухачів, що відкидаються будь-які сумніви щодо значущості цього семінару.

Уже насамкінець, враховуючи ряд робочих причин (у тому числі довготривалий конфлікт зі згаданим аспірантом Вокером і, як наслідок, ворожнеча з професором Ломаксом), тривалі непорозуміння з дружиною, трагічні стосунки із занапащеною дочкою, розставання з коханкою Кетрін Дрісколл (однією із його слухачок), нарешті – онкологічну хворобу, Вільям Стоунер зазнає радикальної метаморфози, яка повністю змінює його характер, ставлення до колег і життя. Проте він ще більше зосереджується на викладацькій справі:

Він рідко з ким спілкувався, крім студентів, і відповідав на запитання й привітання завжди нетерпляче й іноді грубо.

Він виконував свою роботу з наполегливістю і рішучістю, що дивували його старших колег і розлючувало молодих викладачів, що, як і він, вели тільки практичні заняття для першокурсників; він проводив години, оцінюючи і виправляючи роботи першокурсників, щодня влаштовував консультації, та акуратно відвідував усі засідання кафедри. Він не часто говорив на цих засіданнях, але коли все ж виступав, то робив це без тактовності чи дипломатії, тож серед колег заробив репутацію сварливої людини з поганим характером. Але з першокурсниками він був увічливим і терплячим, хоча й вимагав від них більше роботи, ніж вони хотіли здавати, із знеособленою твердістю, яку багатьом з них було складно зрозуміти (Вільямс 2019: с. 275–276).

Єдине, що лікувало, залишаючись незмінним до самої смерті Вільяма Стоунера, – його відповідальність і любов до науки, свого предмета та лекційної теми: „Він починав свої лекції та дискусії заплутано і незграбно, проте дуже швидко так занурювався у свій предмет, що здавалося, не усвідомлював нікого чи нічого довкола нього” (Вільямс 2019: с. 291–292).

Наскільки образ головного персонажа може вважатися автобіографічним, можна висновувати з біографії автора „Стоунера”. Показово, що він також виріс у фермерській родині, будучи першим із родини, хто навчався в університеті й намагався втекти від традиційного середовища (Grey 2019). Маючи хист до літератури та театру, Джон Вільямс після першого року навчання відраховується з місцевого технічного коледжу. Натомість у 1949 р., навчаючись у Денверському університеті (штат Колорадо), майбутній письменник отримує диплом бакалавра гуманітарних наук, а роком пізніше – магістра. Згодом починає викладацьку діяльність в університеті Міссурі, водночас продовжуючи роботу над дисертацією про поета і драматурга елизаветинської доби Фулка Гревілла (1554–1628). Отримавши докторський ступінь і звання доцента, він повертається до Денверського університету, стає керівником однієї з дослідницьких програм, маючи велике навантаження на курсах бакалаврату й аспірантури (Prendergast 2010). Звідси зрозуміло, що певні автобіографічні моменти і викладацький досвід стали основою роману „Стоунер”, хоча сам автор подекуди зауважував, що „вигадка й автобіографія ніяк не поєднуються” (Niemeier 2019).

Спогади про Джона Вільямса як викладача підтверджують біографізм образу головного героя роману „Стоунер”. Так, його дружина (і колишня студентка) Ненсі Гарднер Вільямс, повідомляє, що він завжди був охайним, палив цигарки і носив краватку (Reimann 2019), білу сорочку та блейзер; був невисокий на зріст, з чудернацькою бородою і обличчям „як п’ятиденний дощ” (Prendergast 2010). Крім того, за її пам’яті, він справляв величезний вплив на своїх колег і студентів, створивши одну з найкращих дослідницьких програм, а власні вимогливі стандарти важили для письменника значно більше, ніж громадські.

Колишні його учні у своїх спогадах про письменника-викладача підкреслювали нетиповість професора, згадували, як він запрошував своїх учнів додому, як дехто з них любив заходити в його кабінет, заставлений горами паперу і розкиданих книг, і спілкуватись, розпиваючи „міцні напої для рідкісних розмов” (Prendergast 2010). Інколи, в окремих спогадах, Дж. Вільямс поставав надто грубим, недбалим у оформленні документів і абсолютно байдужим до „модних” літературних тенденцій або рецензій. Водночас він сам зарекомендував себе як уважний слухач, блискучий та проникливий критик. І хоч багато хто звинувачував професора у тому, що він подекуди ледарював викладати, а більше захоплювався написанням своїх романів, проте його друг з колишніх учнів Філ Доу стверджує, що насправді заняття відбувалися в найкращий спосіб.

Американська письменниця Джоанн Грінберг (1932 р. н.), з його колишніх студентів, вважала Вільямса неперевершеним викладачем і з такою повагою ставилася до нього, що просила професора оцінити її ще не завершені роботи, позаяк уся отримана від нього критика була безцінною. За спогадами, Дж. Вільямс завжди намагався вражати своїх учнів, проте він із великою відповідальністю ставився до всього, що вони робили (Prendergast 2010). Проте цікаво, що останні роки перебування письменника в університеті, так само, як і його протагоніста Вільяма Стоунера, були відзначені старечою сварливістю та проблемами зі здоров'ям (Prendergast 2010).

У „Стоунері” логічно відбився ще один автобіографічний мотив – тема війни. Як відомо, сам Джон Вільямс під час Другої світової війни (на початку 1942 р.) вступив на служби у військово-повітряні сили США. Через гарний голос і досвід роботи на радіо майбутнього письменника зробили радистом на літаку С-45. Його літак було підбито, з восьми людей живими залишилося лише троє – він і ще двоє його товаришів. Цей факт, за свідченням дружини Джона Вільямса, переслідував літератора все життя (Reimann 2019). І хоча роман „Стоунер” не відтворює згаданого епізоду, проте ця тема, що передає весь жах війни, звучить в університетському просторі.

Часопростір роману охоплює період від Першої до Другої світових війн, Велику депресію після катастрофи на Волл-стріт та так званий Новий курс президента Франкліна Рузвельта. Закономірно, усі політичні події, завперш, відбиваються на світогляді студентства. Так, автор зазначає, що після вбивства ерцгерцога Франца Фердинанда „війна панувала по всій Європі. Це була тема постійного інтересу серед старших студентів; їм було цікаво, яку роль зрештою відіграватиме Америка, і вони були приємно невпевненими у власному майбутньому” (Вільямс 2019: с. 34). Нарешті, коли Конгрес оголосив воєнний стан між Німеччиною та США, молодь відчула певне полегшення й почала записуватись до армії. У такий час мало хто зі студентів і навіть викладачів відвідував заняття. Більшість була захоплена антинімецькими демонстраціями, що інколи супроводжувалися навіть насильством. Так, як розповідається на сторінках роману, студенти Університету Міссурі під час Першої світової одного разу виступили проти старого професора, викладача німецької мови, родом із Мюнхена. Приголомшений старець із простягнутими тремтячими руками зустрів розпалений натовп, однак, на щастя, ті у понурому збентеженні одразу ж розійшлися. Такі випадки свідчать про те, що молоде покоління легко піддається соціальним маніпуляціям і часто вдається до „героїчних” імпульсивних вчинків. Натомість, після оголошення перемир’я, університет охопила невимовна радість:

Студенти і викладачі посміхалися одне одному і жваво кивали в холах; вибухи запалу і легкої жорстокості серед студентів ігнорувалися факультетом і адміністрацією <...> студенти безцільно бігали по академістечку й починали маленькі паради, які збиралися, розсіювалися і знову збиралися, проходячи через холи, аудиторії та кабінети (Вільямс 2019: с. 55, 57).

Герой роману, на відміну від більшості студентів і навіть викладачів, зберігав здатність дотримуватися власної думки в оцінці історичних подій свого часу: він „також переживав збентеження, але воно глибоко відрізнялося від того, що охоплювало більшість інших людей в академістечку”, але „виявив у собі великий запас байдужості”; передусім, він „шкодував про безлад, який війна

принесла в життя університету; але не зміг знайти у собі жодних ознак сильних патріотичних почуттів і не міг змусити себе ненавидіти німців” (Вільямс 2019: с. 44–45). Тому, коли перед протагоністом стояв вибір між походом на фронт і викладацькою діяльністю, Стоунер, на відміну від свого автора, вибрав останню, свідомо наражаючи себе на осуд оточуючих:

...він помічав погляди, які отримував від старших колег, і тонку межу неповаги, яка проявлялася в звичній поведінці студентів щодо нього. Він навіть підозрював, що Арчер Слоун, який колись висловив тепле схвалення його рішення продовжити роботу в університеті, став холоднішим і більш відстороненим, поки минали місяці війни (Вільямс 2019: с. 51).

Наслідки війни прямо відбивалися на функціонуванні самого вишу: відбувалося скорочення великої кількості висококваліфікованих і досвідчених викладачів, університету доводилося брати на роботу нещодавніх випускників – раніше таке було недопустимим для кадрової політики ВНЗ (саме у такий спосіб отримує посаду й Вільям Стоунер). Певною мірою такі дії призвели до некомпетентного викладання й позначилися на успішності здобувачів вищої освіти.

На сторінках роману схожа ситуація повторюється і під час Другої світової війни: факультет спорожнів, оскільки молоді викладачі та студенти почали приєднуватись до добровольчого загону, а список імен загиблих дедалі збільшувався. Саме в цей момент, коли протагоніст досягає певної моральної зрілості, звучить також голос самого автора, який „усвідомив безплідність і марну втрату від цілковитої самовіддачі ірраціональним і темним силам, що штовхали світ до невідомого кінця” (Вільямс 2019: с. 278). Письменник, проте вказує і на позитивні зміни післявоєнного періоду університетського життя, коли туди стали повертатися учасники воєнних дій, потреби яких змінюються відповідно до їхнього драматичного життєвого досвіду:

Ветерани цієї війни прийшли до кампусу і змінили його, оскільки принесли йому якість життя, якої він не мав раніше, силу й потрясіння, що стали перетворенням. Він працював важче, ніж

будь-коли; студенти, дивні у своїй зрілості, були дуже серйозними і презирливими до тривіальності. Невинні у моді чи звичаях, вони прийшли до навчання, про яке мріяв Стоунер, так ніби ці дослідження були самим життям, а не конкретними засобами для досягнення конкретних цілей. Він знав, що навчання вже ніколи після цих кількох років не буде таким самим (Вільямс 2019: с. 314).

На думку М. Зубрицької, завдання класичного університету полягає у передачі безцінних скарбів знання, вічному пошуку істини та пізнанні світу, у формуванні людської особистості як духовної істоти (Зубрицька 2002). Проте текст цього роману об’єктивно переконує, що вищі навчальні заклади, зберігаючи свою внутрішню автономію, цілковито залежать від зовнішніх соціально-політичних подій. За всіх часів університети безпосередньо залежали і залежать від потреб „ринку” та відповідного стану населення (Kalinchuk 2019), що з часом перетворює їх на „масовий заклад”.

На жаль, Вільям Стоунер, маючи романтизоване бачення світу, ігнорує соціальні зміни, тому ситуація, яка виникає між ним і аспірантом Чарльзом Вокером (і, у зв’язку з цим, також колегою Ломаксом), стає для протагоніста найбільш болючою. Їхній конфлікт зароджується ще під час аспірантського курсу з середньовічної латинської літератури: Стоунер вказав на некомпетентність молодого Вокера й на аспірантському екзамені, коли той не зміг відповісти на жодне з найпростіших питань оглядового курсу англійської літератури, поставив незадовільну оцінку. Проте професор Ломакс, завідувач кафедри, вигороджуючи свого підопічного, намагався виправити всі його хибні відповіді, що здалося неприпустимим для Стоунера, який навідріз відмовився рекомендувати Вокера до викладацької діяльності.

Для самого протагоніста ця боротьба закінчилася поразкою, ніби опосередковано підтверджуючи думку Ф. Ніцше відносно того, що політико-економічні догмати сьогоденності впливають на величезний попит знань й освіти, які призводять до збільшення виробництва і споживання, тоді мета і результат такої освіти – нажива, великий грошовий прибуток. Звідси стрімке отримання знань заради якнайшвидшої реалізації себе як особистості, здатної заробляти гроші, призводить до того, що й культура як така також

стає оглядовим предметом наживи (Ницше 2013: с. 358–359). Отже, у романі „Стоунер” порушується ще одна важлива проблема – місія вишу.

Поруч із різноманітними науковими ідеями університету (Вільгельм фон Гумбольдт, Карл Ясперс, Джон Генрі Ньюмен, Жак Дерріда, Ганс-Георг Гадамер та ін. (детальніше див.: Зубрицька 2002) Джон Вільямс запропонував своє художнє бачення ролі академічного закладу, що постає в одному з діалогів персонажів. Так, Стоунер разом із двома іншими аспірантами (пихатим, нахабним і водночас блискучим Девідом Мастерсом та дружелюбним і практичним Гордоном Фінчем) веде розмову відносно того, як треба розуміти справжню природу університету. В іронічному ключі Девід Мастерс передає три погляди. Зокрема, особисто він вважає, що Стоунер сприймає університет „як велике сховище, як бібліотеку або бордель, де чоловіки приходять добровільно і вибирають те, що їх доповнить, де всі працюють разом, як бджілки у спільному вулику. Справжні, Добрі, Красиві” (Вільямс 2019: с. 39). Натомість для Гордона Фінча

ця установа є інструментом добра – значною мірою для світу, звісно, і лише випадково для тебе. Ти бачиш її як духовну „сірку-і-мелясу”, яку ти видаєш щоосені, щоб провести малих негідників через іще одну зиму; а ти – добрий старий доктор, який доброзичливо гладить їх по головах і кладе в кишеню їхні гроші (Вільямс 2019: с. 39–40).

Сам же Девід Мастерс вважає такі судження кумедними, адже, на його погляд, університет – передусім, заклад для еліти:

Це – прихисток або – як це тепер називають? – дім відпочинку для тих, хто невпевнено стоїть на ногах, людей похилого віку, незадоволених та іншим чином не компетентних <...> *ми* є університетом. Стороння людина не знала би, що *ми* маємо стільки спільного, але *ми* це знаємо... (Вільямс 2019: с. 40).

Такі дещо епатажні заяви аспіранта демонструють розбіжність студентських настанов на навчання. Алессандро Мореллі (один із критиків цього тексту) зауважує, що, за „моделлю Стоунера”, університет постає місцем зустрічі ідеалістів, які зібрались

у спільних пошуках на вічні екзистенційні питання або намагаються досягти кінцевої мети людства. „Модель Фінча” характеризує університет як відкрити для общини інституцію, що функціонує лише для матеріальної та духовної діяльності суспільства з чітко окресленою місією, виконувати яку повинні належно підготовлені викладачі та дослідники за добру винагороду. Третя „модель Мастерса” – найбільш реалістична – вказує на домінуючу роль автономії академічного закладу і спрямована на не зовсім схвальні потреби громади. Однак, на думку цього аналітика, всі ці моделі переосмислюються крізь призму одна одної і демонструють, що насправді університетська автономія – це лише інструмент захисту від спроб вторгнення з боку зовнішнього світу, водночас вона спрямована на адаптацію академічної установи до потреб агресивного та лицемірного суспільства (Morelli 2019).

Отже, на власному прикладі Джон Вільямс як літератор продемонстрував, що університетський фахівець може бути не лише хорошим викладачем, а й письменником, здатним доповнити реаліями й актуалізувати цікавий жанр університетського роману. В образі Вільяма Стоунера – самовідданого ідеаліста-романтика, не надто щасливого в особистому житті, але закоханого у свою роботу та відданого власним ідеалам, автор віддзеркалює свій особистий прототип. Зображені у романі події видаються актуальними, позаяк безпосередньо стосуються університету не надто віддалених часів. Текст роману підтверджує думку, що моделі „ідеальної освіти” доволі умовні й що сучасна епоха (так само як будь-яка інша) створює свої ситуації для реалізації орієнтованого на потребу знань головного концепту вишу, адаптуючись, як правило, до вимог пересічних студентів.

- Анцыферова, О. Ю. (2008). Университетский роман: жизнь и законы жанра. *Вопросы литературы*, № 4. с. 264–295.
- Бельмаз, Я. М. (2010). *Професійна підготовка викладачів вищої школи у Великій Британії та США*. Горлівка : ГДППМ, 304 с.
- Вільямс, Дж. (2019). *Стоунер*. Пер. з англ. Я. Губарева. Харків : Ранок, Фабула, 352 с.

- Зубрицька, М. (ред.) (2002). *Ідея університету*. Антологія. Львів : Літопис, 304 с.
- Ницше, Ф. (2013). *Полное собрание сочинений*. В 13 томах. Т. 1, ч. 2. Несвоевременные размышления. Из наследия 1872–1873 гг. Пер. с нем. В. Бакусева, В. Невежиной, И. Эбаноидзе и др.; общ. ред. И. А. Эбаноидзе. Москва : Культурная революция, 480 с.
- Vatv, D. (2012). 10 писателей-профессоров: где преподают Умберто Эко, Орхан Памук и Салман Рушди? *Theory & Practice*. URL : <https://theoryandpractice.ru/posts/4571-10-pisateley-professorov-gde-prepodayut-umberto-eko-orkhan-pamuk-i-salman-rushdi> (дата звернення: 11 жовтня 2020).
- Clark, M. (2017). Listen to the Sound of the Quiet American: John Williams's Stoner. *Orbit: A Journal of American Literature*, vol. 5, iss. 2, pp. 1–23. <https://doi.org/10.16995/orbit.210>
- Grey, T. (2019). The Man Who Wrote the Perfect Novel: John Williams and Stoner. *Financial times*, 11 January. URL : <https://www.ft.com/content/573d6466-f7be-11e8-a154-2b65ddf314e9> (дата звернення: 11 жовтня 2020).
- Kalynchuk, D. (2019). The Changing Role of the University in the Novel Stoner Written by John Edward Williams. *ΛΟΓΟΣ. Μυστεϊα наукової думки*, № 4, с. 143–144.
- Matek, L. and Poljak Rehlicki, J. (2018). The (Im)Possibility of Academic Integrity in John williams's Stoner. *Focus: Papers in English Literary and Cultural Studies*, no. 1, pp. 57–71.
- Morelli, A. (2019). Notazioni su mondo universitario e libertà di ricerca e di insegnamento a partire da Stoner di John Williams. *Dirittifondamentali.it*, Fascicolo 2, pp. 1–16.
- Niemeier, H. (2019). A good writer is hard to find. *The New Criterion*, vol. 37, no. 10, p. 77. URL : <https://newcriterion.com/issues/2019/6/a-good-writer-is-hard-to-find> (дата звернення: 11 жовтня 2020).
- Prendergast, A. (2010). Sixteen years after his death, not-so-famous novelist John Williams is finding his audience. *Westword*, 3 November. URL : <https://www.westword.com/news/sixteen-years-after-his-death-not-so-famous-novelist-john-williams-is-finding-his-audience-5110462> (дата звернення: 11 жовтня 2020).
- Reimann, P. (2019). Mrs. Stoner Speaks: An Interview with Nancy Gardner Williams. *The Paris Review*, 20 February. URL : <https://www.theparisreview.org/blog/2019/02/20/mrs-stoner-speaks-an-interview-with-nancy-gardner-williams/> (дата звернення: 11 жовтня 2020).

ФИГУРА „ПРЕПОДАВАТЕЛЬ-ПИСАТЕЛЬ” ПО ДЖ. УИЛЬЯМСУ: РОМАН „СТОУНЕР”

Екатерина Федоровна Калинич

orcid.org/0000-0002-8263-6322

k.kalynych@chnu.edu.ua

Аспирантка

*Кафедра зарубежной литературы, теории литературы и славянской филологии
Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича
Ул. Коцюбинского, 2, 58002, г. Черновцы, Украина*

Аннотация. Исследована реализация парадигмы „преподаватель = писатель” в интерпретации американского преподавателя и писателя Джона Уильямса. Сравнение биографии автора с образом главного персонажа романа „Стоунер” (1965) показало, что протагонист является прототипом литератора. Вместе с эволюцией профессионального развития главного героя Уильяма Стоунера прослежено усовершенствование им методики преподавания, воспроизведенное на страницах романа. Внимание читателя логично направляется на главные проблемы: тему войны и миссию университета. Показано, как политические события (Первая и Вторая мировые войны) последовательно отражались на функционировании вуза, непосредственно влияя на поведение студенчества. Автор выдвигает собственную концепцию настоящей природы академического заведения, очерчивая три модели университета. Первая – „модель Стоунера” – воспроизводит закрытое заведение, что группирует избранных людей для воплощения идеальных концепций научной деятельности; вторая – „модель Финча” – демонстрирует открытое учреждение, которое реализует учебную и духовную деятельность за соответствующее вознаграждение; третья – „модель Мастера” – подразумевает университет как убежище для невежественных людей и нереализованных личностей пожилого возраста. Сделан вывод о модели „идеального образования”, которая для каждой эпохи должна быть специфической. В частности, как свидетельствует роман Дж. Уильямса, новые реалии требуют от университета обновления концептов и приоритетов, нехватка чего, в свою очередь, аргументирует логику конфликта между прошлым и настоящим, с чем систематически имеет дело персонаж Уильям Стоунер, очевидно повторяя опыт самого автора.

Ключевые слова: миссия университета, писатель, преподаватель, высшее учебное заведение, методика преподавания, Джон Уильямс, „модель Стоунера”.

THE FIGURE “TEACHER-WRITER” BY J. WILLIAMS: NOVEL “STONER”

Kateryna Kalynych

orcid.org/0000-0002-8263-6322

k.kalynych@chnu.edu.ua

*Department of World Literature, Theory of Literature and Slavic Philology
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
2, Kotsiubynsky St., 58012, Chernivtsi, Ukraine*

Abstract. The realization of the paradigm “teacher-writer” in the interpretation of American professor and writer John Williams has been researched. The comparison of the author’s biography with the image of the protagonist of the novel – Stoner – revealed that the latter is the prototype of the writer. Along with the evolution development of the main character William Stoner, we have followed the improvement of his teaching methods which was reflected on the pages of the novel. The reader’s attention is logically focused on the main issues, such as the war theme and the mission of the university. It was shown how political events (World Wars I and II) consistently influenced the functioning of the educational institution having direct impact on the behavior of the studenthood. The author puts forward his own concept of the real nature of an academic institution thus defining three university models. The first model – “the Stoner model” – renders a closed institution which cluster the chosen ones in order to implement ideal concepts of scientific activity; the second – “the Finch model” – demonstrates an open institution which realizes its educational and spiritual activities for an appropriate reward; the third model, known as “Masters model”, sees a university as a shelter for incompetent people and elderly unfulfilled personalities. The conclusion lies in the notion of “perfect education” which should be specific for any given epoch. For instance, according to J. William’s novel, new realities demand of university to renew its concepts and priorities, the lack of which, in its turn, reasons the logic of the conflict between the past and the present, and this is what the character of William Stoner systematically faces, apparently reflecting the experience of the author himself.

Keywords: university mission; writer; professor; higher educational institution; teaching methods; John Williams; “Stoner model”

References

Antsyferova, O. (2008). Universitetskii roman: zhizn' i zakony zhanra [Campus Novel: Life and The Laws of The Genre]. *Voprosy literatury*, no. 4. pp. 264–295. (in Russian).

- Belmaz, Y. (2010). *Profesiina pidhotovka vykladachiv vyshchoï shkoly u Velykii Brytanii ta SShA* [Professional Training of High School Teachers in Great Britain and the USA. Horlivka : HDPIIM, 304 p. (in Ukrainian).
- Williams, J. (2019). *Stouner* [Stoner]. Translated from English by Y. Gubarev. Kharkiv : Ranok, Fabula, 352 p. (in Ukrainian).
- Zubrytska, M. (ed.) (2002). *Ideia universytetu*. Antolohiia [The idea of the university. Anthology]. Lviv : Litopys, 304 p. (in Ukrainian).
- Nietzsche, F. (2013). *Polnoe sobranie sochinenii*. V 13 tomakh. T. 1, ch. 2. Nesvoevremennye razmyshleniia. Iz naslediia 1872–1873 gg. [Complete works. In 13 volumes. Vol. 1. Part 2. Untimely reflections. From the legacy of 1872–1873]. Translated from German. Moscow : Kul'turnaia revoliutsiia, pp. 333–432. (in Russian).
- Baty, D. (2012). 10 pisatelei-professorov: gde prepodaiut Umberto Eko, Orkhan Pamuk i Salman Rushdi? [10 Writer Professors: Where Do Umberto Eco, Orhan Pamuk and Salman Rushdie Teach?] *Theory & Practice*. URL : <https://theoryandpractice.ru/posts/4571-10-pisateley-professorov-gde-prepodayut-umberto-eko-orkhan-pamuk-i-salman-rushdi> (accessed: 11 October 2020). (in Russian).
- Clark, M. (2017). Listen to the Sound of the Quiet American: John Williams's Stoner. *Orbit: A Journal of American Literature*, vol. 5, iss. 2, pp. 1–23. <https://doi.org/10.16995/orbit.210>
- Grey, T. (2019). The Man Who Wrote the Perfect Novel: John Williams and Stoner. *Financial times*, 11 January. URL: <https://www.ft.com/content/573d6466-f7be-11e8-a154-2b65ddf314e9> (accessed: 11 October 2020).
- Kalynchuk, D. (2019). The Changing Role of the University in the Novel Stoner Written by John Edward Williams. *ΛΟΓΟΣ. Mystetstvo naukovoï dumky*, no. 4, pp. 143–144.
- Matek, L. and Poljak Rehlicki, J. (2018). The (Im)Possibility of Academic Integrity in John Williams's Stoner. *Focus: Papers in English Literary and Cultural Studies*, no. 1, pp. 57–71.
- Morelli, A. (2019). Notazioni su mondo universitario e libertà di ricerca e di insegnamento a partire da Stoner di John Williams. *Dirittifondamentali.it*, Fascicolo 2, pp. 1–16.
- Niemeier, H. (2019). A good writer is hard to find. *The New Criterion*, vol. 37, no. 10, p. 77. URL: <https://newcriterion.com/issues/2019/6/a-good-writer-is-hard-to-find> (accessed: 11 October 2020).
- Prendergast, A. (2010). Sixteen years after his death, not-so-famous novelist John Williams is finding his audience. *Westword*, 3 November. URL: <https://www.westword.com/news/sixteen-years-after-his-death-not-so-famous-novelist-john-williams-is-finding-his-audience-5110462> (accessed: 11 October 2020).

Reimann, P. (2019). Mrs. *Stoner* Speaks: An Interview with Nancy Gardner Williams. *The Paris Review*, 20 February. URL: <https://www.theparisreview.org/blog/2019/02/20/mrs-stoner-speaks-an-interview-with-nancy-gardner-williams/> (accessed: 11 October 2020).

Suggested citation

Kalynych, K. (2020). Fihura “vykladach-pys’mennyk” za Dzh. Vil’iamsom: roman “Stoner” [The figure “teacher-writer” by J. Williams: novel “Stoner”]. *Pitannâ literaturoznavstva*, no. 101, pp. 112–133. (in Ukrainian). <https://doi.org/10.31861/pytlit2020.102.112>

Стаття надійшла до редакції 15.10.2020 р.
Стаття прийнята до друку 19.11.2020 р.